

Vse je spomin: Alice B. Toklas¹

Abstract

Memory is all: Alice B. Toklas

An essay of Janet Flanner (1892–1978), American writer and journalist, European, mostly Paris correspondent of the magazine *The New Yorker*, titled *Memory is all: Alice B. Toklas*, was first published on 15 December 1975 in *The New Yorker*. The essay describes the life of Alice B. Toklas following the death of her lifelong partner, the writer Gertrude Stein, her efforts and work regarding the posthumous publication of Stein's books, her care for Stein's famous collection of paintings, but it also gives us some impressions of the very personality of Alice B. Toklas, while highlighting the Paris salon gatherings before World War II. Above all, it is a description of events, vulnerability and helplessness of Alice B. Toklas in the grip of inheritance interests that finally dispersed the very collection of paintings of Gertrude Stein, which "had had the benefit of her pure and sacred passion before price became one of their miraculous merits." The essay was translated by Nataša Velikonja.

Keywords: Janet Flanner, Alice B. Toklas, Gertrude Stein, Paris Left Bank, art salon

Povzetek

Esej Janet Flanner (1892–1978), ameriške pisateljice in novinarka, evropske, večinoma pariške dopisnice revije *New Yorker*, z naslovom *Vse je spomin: Alice B. Toklas*, je bil prvič objavljen 15. decembra 1975 v *New Yorkerju*. Esej popisuje življenje Alice B. Toklas po smrti njene vseživljenjske partnerke, pisateljice Gertrude Stein, njene napore in delo pri posthumnih objavah knjig Gertrude Stein, skrb za njeno slovito slikarsko kolekcijo, daje pa nam tudi impresije o sami osebnosti Alice B. Toklas ter ob tem utrinke iz pariških salonskih druženj pred 2. svetovno vojno. Predvsem pa gre za opis dogajanja, ranljivosti in nemoči Alice B. Toklas v primežu zapuščinskih interesov, ki so ne nazadnje dokončno razkosali in razpršili slikarsko zbirko Gertrude Stein, ki je bila »deležna njene čiste in svete strasti, preden je cena postala njeno čudežno merilo«. Esej je prevedla Nataša Velikonja.

Ključne besede: Janet Flanner, Alice B. Toklas, Gertrude Stein, pariški Levi breg, umetniški saloni

---

¹ Janet Flanner (1892–1978) je bila ameriška pisateljica in novinarka, evropska, večinoma pariška dopisnica revije *New Yorker*. Pričujoče besedilo je bilo objavljeno 15. decembra 1975 v *New Yorkerju*, nato pa ponatisnjeno v knjigi *Janet Flanner's World: Uncollected Writings 1932–1975*, ki jo je uredil Irving Drutman, izšla pa je leta 1979 pri založbi *Harcourt Brace Jovanovich*.

Gertrude Stein, človeško središče obstoja Alice B. Toklas celih osemindeset let, kolikor časa sta ženski skupaj živeli v tesni zvezi v Parizu, je umrla 27. julija 1946 in pustila Alice v družbi dveh velikih skrbi. Prva je bila po obsegu velikanska in je zajemala novozavezno vero v posmrtno življenje, v katerem se bosta, po Alicini interpretaciji, ona in Gertrude za večno združili v nebesih. Druga skrb je bila zemeljska in zato toliko težavnejša. To je bila priprava Gertrudine literarne nesmrtnosti, in sicer z natisom vseh njenih neobjavljenih rokopisov; ta projekt je zahteval precej denarja, medtem ko je prvi zahteval le vero, ki ne stane nič.

Alice je štiri dni po Gertrudini smrti iz njenega stanovanja na Rue Christine 5 pisala prijateljsko pismo Carlu in Fanii Van Vechten v New York: »Tu sem sama. In nič več – samo tisto, kar je bilo.« Dva dni pozneje, 2. avgusta, je pisala Carlu Van Vechtnu: »Picassov portret daje Metropolitanu – preostalo meni – in potem Allanovim otrokom – tako da definitivno ostajam.« Petega avgusta piše še enemu paru starih newyorških prijateljev, W.G. in Mildred Rogers: »Šla sem na deželo in v nedeljo dobila Basketa (njen in Gertrudin beli pudelj), in torej ostajava tu.« Bennettu Cerfu, Gertrudinemu založniku, piše trinajst dni zatem: »In tako sva z Basketom sama v stanovanju, kjer definitivno ostajava.«

Staying On Alone – Alicin opis preostalih enaindvajsetih let življenja brez Gertrude – je ganljiva knjiga s podnaslovom *Pisma Alice B. Toklas* (Liveright, uredil Edward Burns). Je bogato, čustveno delo. Širok obseg informacij, ki jih zajemajo pisma z družinskimi in hišnimi zadevami, od pisem morebitnim založnikom Gertrudinih del in Gertrudinim biografom, do pisem starim in novim prijateljem na obeh straneh Atlantika, nam ne daje le retrospektivnih podob glavnih zadev v Gertrudinem in Alicinem skupnem življenju, ampak tudi podobe, ki kažejo, katere zadeve so bile najpomembnejše za Alicino prihodnost. »Pri bogu si želim, da bi odšli skupaj, kot sem vedno tako usodno mislila, da bova – bomba – brodolom – karkoli, razen tega,« je otožno napisala nekemu intimnemu newyorškemu prijatelju malo več kot leto dni po Gertrudini smrti. Ostala je brez vsega, a ne tudi brez opravkov. Gertrude je rokopise in listine zapustila univerzi Yale, in Alice je vse to ubogljivo sortirala, pakirala in pošiljala. »Ko bom zaključila s pošiljanjem stvari na Yale in postorila vse to tipkanje in ko bom počistila stanovanje in se vrnila k vezenju in pletenju,« je kmalu po smrti pisala še enemu staremu prijatelju, »no, potem bo pomlad in z Basketom se bova sprehajala in bova v odlični formi.« Yale je organiziral razstavo Gertrudine korespondence in Alice je pisala Donaldu Gallupu, kuratorju univerzitetne zbirke ameriške literature:

Tako zelo sem navdušena nad vašim opisom razstave pisem. Kakšna pestrost človeške narave je v njih. In to, da ste vključili zavrnitve – odklonitve – kako bi to bilo Gertrude všeč. Gotovo se zavedate, kako so te zavrnitve bolele tedaj, ko so bile prejete, a nekega dne je Blanche Knopf preseгла celo vso Knopfovo knopfovstvo, potem pa je Gertrude pozabila na vsa naša upanja in grenka razočaranja in planila v tisti glasni smeh.

Še eno zapuščino, Picassov portret Gertrude iz let 1905–1906, ki je bil podarjen Metropolitanskemu muzeju, je Alice takole komentirala: »Pred desetimi dnevi so vzeli Picassov portret za Metropolitan. To je bilo še eno slovo in popolnoma me je uničilo. Prišel je Picasso, da bi se poslovil od slike, in žalostno dejal, *ni vous ni moi le reverra jamais* (niti vi niti jaz je ne bova videla nikoli več). Vse, kar je ostalo od njune mladosti, je bilo tam.«

Gertrude, mrtva ali živa, je vedno udomačujoče delovala na svoje občudovalce, med katerimi sem bila tudi sama. Na zabavah Stein-Toklas so se gospodje lojalno zbrali okrog Gertrude, medtem ko smo se dame družile okrog čajne mizice, ki ji je predsedovala Alice, in izmenjavale čenče. Alice je bila izjemno zabavna prinašalka novic. Dajala vam jih je košček za koščkom, kot bi vam nizala podrobnosti recepta za sadni kolač. Vedno si vedel, kje v prostoru se nahaja Gertrude, ker je venomer spuščala svoje salve smeha; zanimivo je, da se ne spomnim, da bi kdaj slišala Alicin smeh, čeprav je imela bister in oster smisel za humor, ki pa je bil, ker ga je obda-

jala modrost, tih. Njeno govorjenje je imelo vzorec – imela je nešteto načinov, kako nakazati ravno nasprotno od tega, kar je dejal kdo drug. Njen glas je bil mehak, njen kalifornijski naglas prijeten, njen besednjak natančen, ritmičen, in imela je svoj občutek za hitrost, s kančkom *allegro*. Velik del te osebnosti, ta domača intimnost, se je izrazila v objavljenih pismih. Carlu Van Vechtenu je dala otroško klanovsko ime Woojums, ki se pojavlja tudi v njuni korespondenci. Prvo pismo v knjigi se začne takole: »Najdražja Fania in najdražji papa Woojums,« Alice pa se podpiše kot »mama Woojums.« Fania Van Vechten je včasih Madame W., včasih pa Cesarica. Ko se Van Vechtnom omenja Gertrude, je ta bejbi Woojums ali na kratko bejbi. Tudi drugi bližnji prijatelji imajo zaupne vzdevke: gospod in gospa W. G. Rogers sta malčka – Rogers je bil eden prvih vojakov, ki sta jih z Gertrude spoznali med 1. svetovno vojno, in da bi izkazali svojo domačnost z ameriškim slengom, sta ga poimenovali malček, kar je bilo potem razširjeno v »predraga malčka« ali »spoštovana gospa malček«, če je Alice pisala samo gospe Rogers, se ji zahvalila za darilo in ji v zameno predstavila recept za »prastar francoski kolač, imenovan Massillon ... Biti mora v celoti glaziran z belim rumom, z na drobno narezanimi pistacijami, potresenimi po vrhu, čeprav mi za to ni preveč mar.«

Gertrude je v intimnost skočila kot medvedji mladič, Alice pa je bila z novimi znanci uradna, dokler ni prijateljstvo dozorelo do osebnega imena. Tako je Mina Curtiss, prijateljica Virgila Thomsona in Carla Van Vechtna, s katero sta se spoznali leta 1948, po Gertrudini smrti sčasoma napredovala od »spoštovane gospe Curtiss« do »najdražje Mine«. Nazivati Gertrude po osebnem imenu je bilo precej lažje. »Oh, reči morate vendar Gertrude – kaj drugega bi ne bilo prijateljsko,« je Alice pisala gospe Curtiss. »Veste, bil je zelo mlad, ko mi je pojasnil, kako so pred petindvajsetimi leti začeli to navado. Sprva je bilo precej šokantno, a nazadnje so me prepričali in takoj sem sprejela – zgodovinsko in brez nadaljnjih težav. To je bilo nalezljivo in vojaki torej niso govorili o njej, ampak z njo, ne kot z Gertrude, ampak kot z Gertie – tisti na postaji, ki so prišli – zamenjave za sedmo Armado – v našo vas. Tukaj v stanovanju pa je zelo ceremonialno bila gospodična Stein. Pozneje na stopnišču pa ...«

Tako kot Gertrude pa je bila tudi Alice ambivalentna do prijateljev, starih in novih. Eni od novih prijateljic – italijanski prevajalki dela *The Making of Americans*, ki je napredovala od »gospodične Pivano« do »drage Nande«, je leta 1950 pisala: »Pariz je bil poln Američanov – dva milijona – vsaj – prišli so, da bi me videli – dolgočasili so me in me izčrpavali – čeprav videvam samo tiste, ki so bili Gertrudini prijatelji, ki bi jih ona želela videti ... A čeprav jih je želela videti, – so jo nekateri dolgočasili. Sem vam že kdaj povedala, kako je nekoč dejala, da bo v *New York Herald Tribune* dala oglas z besedilom, da gospodična Gertrude Stein ne želi videti nobenega prijatelja, ki ga ni videla že petnajst let?« In tudi Alice je imela dar za ohranjanje toplote tlečih maščevanj. Eno takšnih je bilo usmerjeno k Muzeju moderne umetnosti, ki ga je Gertrude »sovražila in zaničevala«. Ko se je Metropolitanški muzej v samovoljni zasebni transakciji dogovoril, da za deset let »deponira« Picassov portret Gertrude v Muzej moderne umetnosti, ga je Alice hladno obvestila, da se je gospodična Stein zelo premišljeno odločila za oddajo portreta in četudi bi obstajala druga izbira, »Muzej moderne umetnosti ne bi bil alternativa ... saj je (gospodična Stein) v celoti zavračala njegovo politiko in cilje«. To zagrizeno kampanjo je nadaljevala tudi prek odvetnikov in prijateljev, tako da je Metropolitanški muzej nazadnje bil prisiljen sliko obdržati. A čeprav je Alice zmagala, je z zbadanjem nadaljevala. Nekaj let pozneje je pisala bežnemu zancu: »Prosim, ne pripeljite me do tega, da oštevam vašo ženo, ker je Metropolitan hotel dati portret tistemu groznemu Muzeju moderne umetnosti za deset let – saj se je vrnil tja, kamor spada, veliko hitreje, kot bi lahko upali ... Je vaša žena morda povezana z Muzejem moderne umetnosti? Če je, ga je rešila pred pogubo.« Nekaj let pozneje v drugem pismu – Alice je res znala vztrajati – piše, kako so prišli k njej trije ljudje iz Muzeja moderne umetnosti, da bi pogledali slike v stanovanju, in kako so o Picassovih slikah rekli, da »še nikoli niso videli tako krasnih Braquevih slik«. Nadaljuje: »Držala sem jezik za zobmi – to je bilo v drugi sobi. Potem so prišli sem in ponovili napako. *Silence de ma part*. Spraševali so me, kazali na veliko sliko nad kaminom in dovolila sem si odgovoriti. In nalila

sem jih s šerijem – *pâté brioche* in mojimi najboljšimi malimi kolači – in si dovolila povedati jim zgodbo – *sans discrétion*.«

Gertrude je že zgodaj, in zato tudi Alice, sprejela estetsko stališče, ki je dajalo prednost delu Picassa pred Matisom, kar je slednji seveda zameril. Ko je Gertrude v knjigi *The Autobiography of Alice B. Toklas* napisala, da je lepa *mademoiselle* Matisse lepa kot konj – kar je bilo mišljeno kot kompliment – je bila primerjava razumljena napačno. Potem so zadevo poslabšali še pariški časopisi, zivali so olje na ogenj in »nič več ni bilo poznanstva« z Matisom. A za Alice daleč od oči ni nujno pomenilo tudi daleč od jezika. Leta 1950, kakšnih sedemnajst let po *malentendu*, je v pismu Donaldu Gallupu še vedno streljala, češ da je Matisse spadal »med večino – med navadno večino, kot bi zanj dejala Gertrude – žalostnih in napačnih«. Tudi ko navaja stvari, ki jih je slikar dejal, se ne more upreti posmehu: »To je tako banalno kot večina Matissovih razmišljanj.« Nepopustljiva je bila tudi do Ernesta Hemingwaya, še enega objekta njene slabe volje:

Ste videli Hemingwayev profil v New Yorkerju????!! Nič, kar govori – niti njegov roman – ni tako popolno, kot bi bilo razkritje tega, ker v svojem življenju prikriva. Čudno bi bilo, da bi si vzel toliko užitka do uničevanja legende, ki jo je tako potrpežljivo gradil. Nekdo ... je k meni poslal človeka iz A.P. in strašansko sva se sporekla glede Picassovega slikarstva in Hemingwayeve nove knjige (kot da je to dvoje lahko omenjeno v istem stavku) – tale človek iz A. P. je trdil, da je Picassovo slikanje malomarno in da je Hem pisal malomarno! ... Všeč mi je bilo braniti Hemingwaya – kajti to je bila prva priložnost, ki se mi je ponudila – in bo nedvomno ostala edina.

Nekaj dni pozneje, ko ji je bilo poslano nekaj nelaskavih ocen Hemingwayevega novega romana *Across the River and Into the Trees*, je zapisala:

Zdi se, da ljudje mislijo, da mi bodo s tem ustregli. Daleč od tega – vsa Hemingwayeva legenda – ki smo jo videli nastajati *in soigner* –, ki leti na koščke, je najbolj pomilovanja vredna stvar, ki si jo lahko predstavljate. Tokratni Hemingwayev zlom – če si sposodimo iz besednjaka njegove največje žrtve – vsebuje daleč preveč staromodnih svetopisemskih kazni in nagrad, da bi zadovoljil tiste, ki živijo v sedanosti. Ampak, seveda, točno tega ne počne – brezupno je v letu 1890 – in ni ga treba še bolj prekleti. Oblači se po novi modi, a je v tradiciji Kiplinga.

A z zlo Alice se prepleta predana gospodinja Alice. »Amaterska umetnost ni dovolj, kajne?« je retorično vprašala nekega dopisovalca.

Ko sem pekla kolač za Gertrude, je nikoli nisem vprašala, ali je dober, vedno sem jo vprašala, ali je videti, kot da je prišel iz pekarnice – moral bi biti boljšega okusa, kajti material, iz katerega je bil narejen, je bil boljše kakovosti kot tisto, kar uporablja pek, ni pa bil tako profesionalno mešan in pečen, da bi bil videti kot iz pekarnice. No, Gertrude je pogosto dejala, da je videti kot iz pekarnice. Potem pa je nekdo dejal, da je videti, kot da bi prišel iz Ženske izmenjave, in Gertrude je dejala, da bi me to moralo zadovoljiti.

Rohnela je zaradi nove povojne pariške brezbriznosti glede dajanja ali vračanja drobiža, tako netipične za Francoze: »Ker sem se o vrednosti *petites économies* poučila leta 1915, sem

šokirana – kako naj nekdo prihrani *sous* (današnji frank), če mu ta ni niti vrnjen – to je zelo begajoče, če že ne nemoralno.«

Neizogibno je, da Alice razkrije tudi nekatere Gertrudine osebne, ekscentrične preference, saj *la bien-aimée* ni nikoli daleč od njenih misli. Gertrude, recimo, ni prenašala, da je kdo glasno bral – kar je navada, s katero so francoski avtorji zasvojeni. »Berem z očmi, ne z ušesi,« je rekla Picasso. »Ušesa so znotraj mene.« Nakar je Picasso, ki je znal biti prav tak škrat kot Gertrude, dejal: »Pisatelji seveda pišejo z očmi in slikarji slikajo z ušesi. A niti slikarji niti pisatelji nikdar ne slikajo z odprtimi usti.« Izvemo, da »Gertrude ne bi zabavalo to zdajšnje povečevanje Melvilla – niti 'Moby Dicka' –, prepričana je bila, da je skrajno precejšen. Ni bil pisatelj, ki bi ga izbrala za primer izražanja našega smisla za abstrakcijo.« Tudi Joyceov roman *Ulikses* ni ugajal Gertrude: »Nekoč je dejala, da je to več, kot lahko prenese od irskih pravljic – da so irske pravljice še manj prebavljive kot nemške.« Je pa Gertrude imela »neomajno spoštovanje« do dela F. Scotta Fitzgeralda. Ulyssesa S. Granta je imela za našo največjo eminenco – »ne drugega po Lincolnu, ampak prvega«. O Picassu je razmišljala kot o mlajšem bratu. »Kljub strašnim stvarim, ki sta si jih izrekla v jezi, sta drug drugega razumela,« piše Alice. In najmanj presenetljiva na tem seznamu je bila, je menila Gertrude, nefamiliarnost, ki goji prezir.

Gertrudina oporoka je določala, naj njeni izvršitelji izplačujejo Carlu Van Vechtenu tolikšno vsoto denarja, »kot bo po njegovi absolutni presoji potrebna za objavo mojih neobjavljenih rokopisov«. Vse drugo, ves preostanek, »kakršnekoli vrste in kjerkoli situiran«, je dan »moji prijateljici Alice B. Toklas ... za njeno življenjsko rabo«; izvršitelji morajo katerokoli sliko v zbirki »spremeniti v denar«, »kolikor ga bo potrebovala za svoje ustrezno vzdrževanje in podporo«, kar je julija 1946, ko je bila oporoka sestavljena, vključevalo osemindvajset Picassovih slik, mapo njegovih risb ter sedem platen Juana Grisa. Dovoljenje za prodajo umetniških del je bilo treba pridobiti od izvršitelja oporoke, ki ga je imenovalo baltimorsko sodišče. Po Alicini smrti naj bi preostanek zapuščine šel Allanu Steinu, edinemu otroku Gertrudinega najstarejšega brata Mihaela, po njegovi smrti pa njegovim trem otrokom. Gertrude je dejala Alice, da želi, da so vsi njeni rokopisi objavljeni, in Alice se je takoj namenila to njeno željo uresničiti. Čeprav je bila drobna in malce sključena, je imela moč velikana, ko je prišlo do organizacije; v letih z Gertrude je za svojo nalogo prevzela usklajevanje vsakdanjega življenja z Gertrudinimi urami pisanja, pa četudi so te potekale ponoči. Pet tednov po Gertrudini smrti je obvestila Carla Van Vechtna, da bo prva objava založbe univerze Yale *Four in America*, eden »težkih« Gertrudinih rokopisov (štiri osebe so George Washington, Ulysses S. Grant, Wilbur Wright in Henry James), za katerega se je Thornton Wilder ponudil, da napiše dolg uvod. Knjiga je nastala jeseni 1947. »Ali ni *Štirje v Ameriki* perfektna?« je Alice pisala najdražjemu malčku. »Mar ni Gertrude bisto ZDA? Kako si želim, da bi videla knjigo – vedno je bil najsrečnejši dan leta (nekoč tudi desetletja), ko je njena nova knjiga prišla na pošto in je Gertrude preživela jutro ali ves dan v branju. In ko jo je prebrala, je rekla, *oui, c'est cela*.« Tako je Alice ob vsem pomanjkanju in samoodpovedi plus nepopustljivi odločnosti, pripeljala do osmih izdaj neobjavljenih del, ki jih je natisnila založba univerze Yale. V težavnih obdobjih si je pomagala preživljati tudi s pisanjem tipično klepetave kuharske knjige, ki se je dobro prodajala, in dela *What Is Remembered*, malce manj uspešne knjige spominov, a po moji oceni njene najzabavnejše.

Baltimorsko sodišče je za upravitelja Gertrudine zapuščine pooblastilo starejšega odvetnika Edgarja Allana Poeja – pesnikovega pranečaka. Gertrude je natančno določila, kako naj se porablja njeno premoženje, a Poe se je glede izpolnjevanja njenih želja iz nerazločljivega vzroka pokazal za obstrukcionista in stiskača, zdelo se je, da jih ne odobrava, čeprav to nikakor ni bila njegova stvar. Alice se je pregovarjala in grozila, Poe je pošiljal denar po kapljicah in leta 1954 je Alice v obupu prodala približno štirideset Picassovih risb, ne da bi ga obvestila – in, na podlagi, zdaj vemo, slabega nasveta Daniela-Henryja Kahnweilerja, trgovca Picassovih slik, po znatno nižji ceni od tržne vrednosti. Spletke in mahinacije, ki so sledile, bi bile v čast viktorijanskemu romanu. V Alicinem mirnem sobivanju z Gertrude ni bilo nikoli nikakršnih melodramatskih ali nasilnih izbruhov. Ko pa Gertrude ni bilo več, so se težave, tako pogoste ob

dedovanju premoženja in razlagah oporok, naložile tisti, ki je ostala, Alici. Žena Allana Steina, Roubina (v pismih zaničljivo označena kot Armenka, čeprav je pravzaprav bila Romunka), je v imenu mladoletnih otrok vrgla svoje drobne oči na slike. Leta 1951 je Allan Stein umrl in tako so otroci prišli v dedni red. Leta 1961, ko je bila čedalje bolj bolehnna Alice v toplicah Acqui v Italiji, na terapiji za artritis z blatnimi kopelmi, si je gospa Stein priskrbela sodni nalog, da bi prenesla slike iz stanovanja na Rue Christine v pariški bančni trezor, saj naj bi odsotnost gospodične Toklas ogrožala njihovo varnost. Ko se je Alice vrnila, je našla gole stene. »Slike so za vedno šle,« je patetično napisala prijatelju. »Moj megleni vid jih ne more več zaznati. Na srečo jih lahko vidi živ spomin ... Ne skrbi zame – imam štiriinosemdeset let. Vsi stari ljudje padajo – stara teta, ki drsa na ledu – prastric, ki skače s tramvaja.« (Njena domišljija je bila vedno živahna.)

Ko je Roubina Stein šla čez inventar slik, je ugotovila, da manjkajo Picassove risbe. Alice je obtožila nezakonitega ravnanja, kar je bilo precej res, kajti Alice pred prodajo ni iskala Poejevega dovoljenja. Na drugi strani pa je Alice z enako upravičenostjo vztrajala, da je delovala v okviru svojih pravic in po Gertrudini volji. Napetost se je še povečala, ko je Poe pri izplačilu Alicine mesečne rente nerazložljivo zaostajal za tri mesece. »Moje oči so v velikih težavah,« je obvestila Russella Porterja, pariškega odvetnika, ki naj bi jo branil – tisto malo, kar je bil zmožen. »Lahko pišem, če držim papir deset inčev stran od oči in pod močno svetlobo ... Nujno je, da mi (Poe) takoj pošlje denar – kajti povsem sem na tleh ... Gertrude Stein – v svoji velikodušnosti do mene – ni predvidela, da se lahko zgodi kaj takega.« Njeno finančno stanje je bilo tako negotovo, da smo nekateri njeni stari prijatelji vzpostavili sklad za njeno vzdrževanje. Alice je bila gostoljubna; v zahvalo nas je vabila na kosila v restavracije *bec-fin*, kjer je ob plačilu računa rada pustila še znesek, enak dvajsetim dolarjem, za napitnino, četudi je potrežba že bila vključena v plačilo. Prav tako smo ugotovili, da je hišno pomočnico pošiljala kupovat živila v luksuzno Fauchonovo trgovino. (Prepričana je bila, da najboljše ni preveč dobro in da pravzaprav sploh ni dobro. Nekega novembra sem se potrudila in ji našla svežo breskev, za katero je prosila, a sem zaman upala, da ne bo opazila njenih pomanjkljivosti.) Da bi jo zaščitili – pa sebe tudi – pred takšno civilizirano brezskrbnostjo, smo bili nazadnje prisiljeni znižati njen tedenski prihodek.

Toda zadnja katastrofa jo je še čakala. Stavba na Rue Christine 5 je bila prodana, stanovalci pa so dobili možnost stanovanja kupiti. Alice tega ni upoštevala, ker je bila optimistično prepričana, da zaradi visoke starosti ne bo izseljena. Medtem ko je bila v Italiji na vsakoletni terapiji za artritis, jo je novi lastnik stanovanja tožil zaradi posedovanja in tožbo tudi dobil. Čeprav so posredovali vplivni prijatelji – celo André Malraux, tedanji minister za kulturo, saj je bilo ime Gertrude Stein še vedno močno, Alice pa je veljala za uradno preživelo – je francoski zakon ostal nepopustljiv. Da bi jo preselila, sva se z glasbenikom Dodo Conradom po brezplačnem iskanju takšnih staromodnih četrti na Levem bregu, kot jih je bila vajena, nazadnje morala zadovoljiti z udobnim in modernim, četudi ne preveč slikovitim stanovanjem na Rue de la Convention 16 – na hrupni trgovski ulici, več kilometrov stran od stanovanja na Rue Christine, ki je bilo tako perfektno obljudeno s spomini na Gertrude. Alice je bila stara sedeminosemdeset let, ko je bila prisiljena v selitev – priklenjena na posteljo, delno gluha in skoraj slepa. Edini pogled, ki ga je imela s postelje v novem stanovanju, je bil, ironično, na župnijsko cerkev, kjer je bila tri leta pozneje pokopana. Kristjanka je postala kot majhna deklica v San Franciscu, in sicer na najnavadnejši način in zaradi katoliškega prijatelja njenih neortodoksnih judovskih staršev; ta prijatelj, mi je nekoč povedala Alice, jo je poškopil z blagoslovljeno vodo, kar je v svoji otroški veri sprejela kot veljaven krst. Ob koncu leta 1957, po navodilih zelo ustrežljivega angleškega duhovnika, ki ji je podaril Biblijo in rožni venec (ki ga je odtlej nosila ovitega okrog levega zapestja), je prejela sveto obhajilo in bila uradno sprejeta v cerkev. Sedaj je bila pripravljena, da v »naseljenih nebesih« sreča Gertrude.

Zadnje pismo v delu *Staying On Alone* je napisala štirinajst mesecev pred smrtjo mlademu newyorškemu paru, Haroldu in Virginii Knapik, ki sta ji bila že dolgo predana. V pismu piše:

»Ne vem, kaj bo z menoj ... Armenski odvetnik si prizadeva urediti nekakšen dogovor, da ne bi bilo treba prodati katere od slik. A kako mu bo to uspelo, ne vem. Dajte, pridite kmalu nazaj. Ne bom večno trajala.« Umrla je 7. marca 1967, tik pred devetdesetim rojstnim dnevom, in je pokopana v grobu, ki ga je kupila zase in za Gertrude na pokopališču Père Lachaise. »Mrtev je mrtev, a zato je spomin vse in vsa nesmrtnost, ki obstaja,« je Gertrude pred dolgimi leti napisala v *The Making of Americans*. To je citat, ki ni pogosto omenjen, in Alice ga prav gotovo ne bi izbrala za epitaf za njuno vzajemno zemeljsko predanost.

Z Alicino smrtjo je Gertrudina negovana zbirka slik, za katero se je Alice tako bridko borila, da bi ostala nedotaknjen spomin nanjo, postala last otrok Allana Steina, ki so jo brez sentimenta razkosali. Glavni del so za okrog šest milijonov dolarjev in pol kupili štirje skladi in mecen Muzeja moderne umetnosti, institucije, ki sta jo Gertrude in Alice tako sovražili, in je postal jedro spektakularne razstave v Muzeju decembra 1970 – *Štirje Američani v Parizu: Zbirka Gertrude Stein in njene družine*. Predotvoritvena noč za privilegirane člane, ki je potekala ob strašni nevihti, ob dežju, ki je lil kot iz škafa, je predvidljivo bila modni dogodek, dame in gospodje so prišli v premočeni toaleti, pozdravil pa jih je dolg, formalni sprejem novih uradnih lastnikov Gertrudine umetnosti. Toda elegantna javna atmosfera seveda ni mogla nadomestiti vzdušja studia na Rue de Fleurus, kjer so slike, danes vredne milijonskega bogastva, ki jih je odkrila Gertrude in jih skromno kupovala, sprva visele in bile deležne njene čiste in svete strasti, preden je cena postala njihovo čudežno merilo. Glavna vrednota, ki v novi elegantni muzejski vitrini manjka, je prav ta zasebna ljubezen.

Prevedla Nataša Velikonja